

УДК 351.85

В.В. Сергєєв

доктор економічних наук
радник голови Дніпропетровської обласної державної адміністрації

С.М. Світлічна

аспірант Дніпропетровського університету ім. Альфреда Нобеля

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО Й ІНФОРМАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Визначено головні ознаки впливу новітніх інформаційних технологій на розвиток культурної галузі та виокремлено напрями вдосконалення діяльності закладів культури в умовах інформаційного й інноваційного розвитку держави.

Ключові слова: державне регулювання, сфера культури, інформаційно-інноваційний розвиток.

I. Вступ

Розвинута цивілізація, яку являє собою населення планети Земля у XXI ст., має високі технологічні рішення у будь-яких сферах життєдіяльності людини, але одночасно підійшла до того етапу свого розвитку, коли обмежені ресурси та забрудненість навколишнього середовища вимагають перегляду напрямів подальшого вдосконалення. Тож досягнення невеликих держав світу, які не мають багатой сировинної бази, розвинутої промисловості або сільського господарства, привертають увагу науковців світу щодо економічних досліджень ефективності функціонування туристичної галузі, галузі культури й освіти.

Слід зазначити, що міжнародні інститути незалежних економічних і соціальних досліджень проводять оцінювання рівня життя людини в різних країнах світу. За точку відліку ефективності функціонування державних інституцій гіпотетично обрані показники розвитку людського потенціалу, рівень індексу щастя, на відміну від прийнятих на сьогоднішньому етапі розвитку показників валового національного продукту, обсягу національного продукту на одного жителя та обсягу спожитих товарів і послуг. Для визначення індикаторів культурного розвитку Європейське статистичне управління проводило ряд досліджень, моніторинг різноманітних показників, які певною мірою пов'язані з розвитком культурної сфери. Гіпотеза досліджень полягала в тому, що економічні успіхи й ефективність розвитку територій безпосередньо пов'язані з розвитком сфери культури.

Першими серйозними економічними дослідженнями, які були присвячені питанням економічного розвитку культурної галузі та привернули увагу західних науковців, стали праці В. Баумоля й В. Боуена. Та й надалі багато науковців проводили дослідження індикаторів культурного розвитку. Серед яких такі вчені, як О.В. Куценко, Я.В. Оста-

фійчук, Ю.М. Петрушенко, У.Я. Садова, Л.Т. Шевчук та ін. Автори влучно зауважують, що важливим аспектом розвитку держави є розвиток свідомості її громадян. Проте залишаються відкритими питання вдосконалення важелів впливу на розвиток культурної сфери з боку держави.

II. Постановка завдання

Для України в умовах інноваційного та інформаційного розвитку актуальними вбачаються поступові кроки з переорієнтації декларування прав і свобод громадян щодо доступу до культурних цінностей на створення дієвих механізмів доступності та привабливості закладів культури, творчого розвитку та нематеріальних культурних цінностей. Мова йде про формування такої інноваційної моделі розвитку культурної галузі, яка б стала складовою процесу соціалізації економіки як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях.

Мета статті – визначити головні ознаки впливу новітніх інформаційних технологій на розвиток культурної галузі та виокремити напрями вдосконалення діяльності закладів культури в умовах інформаційного й інноваційного розвитку держави.

III. Результати

Сфера культури як правова категорія уособлює в собі складну структуру і входить до соціально-культурної галузі. Існують думки окремих культурологів стосовно того, що сферою культури управляти не можна, у зв'язку з тим, що втручання у творчий процес призводить до деформації продукту творчості [12]. Дефініція "регулювання" галуззю культури відрізняється від поняття "управління". Регулювання – це ширше поняття, що має своїм об'єктом зовнішнє середовище або умови функціонування мережі закладів культури, умов творчого процесу та надає широкий вибір альтернативним напрямкам розвитку (на відміну від управління), яке передбачає методологію безпосереднього впливу на об'єкти управління і, таким чином, внесення коректив до творчого процесу.

Тож необхідно визначитись, чи можливо управляти сферою культури або тільки регулювати її діяльність. Для цього було б доцільним розглянути наявні критерії, що визнані загальноприйнятою методологією оцінювання соціально-економічного розвитку держав, та новітні критерії, притаманні сучасному розвитку успішних країн світу.

У цьому контексті необхідно зазначити, що ще в 2006 р. з'явилась новітня тенденція щодо оцінювання ефективності розвитку країн світу, яку представив британський дослідницький центр New Economic Foundation. Мова йде про новий "Всесвітній індекс щастя" (Happy Planet Index) для держав світу [13]. Пріоритетом в оцінюванні показників розвитку держав за цією методологією є намір людини бути щасливою. Водночас дослідження аналізують динаміку основних показників соціально-економічного розвитку, прийнятих для оцінювання ефективності функціонування держав, у взаємозв'язку з такими показниками, як індекс розвитку людського потенціалу та індекс процвітання. До речі, останній дає комплексну оцінку щодо стану економіки, підприємництва, управління, освіти, охорони здоров'я, безпеки й особистих свобод.

Наприклад, маленька держава світу Бутан визначає рівень свого розвитку індексом щастя, а орієнтація цієї держави – створення умов розвитку людини для підвищення усвідомлення себе вільною та щасливою особистістю.

Цікавими також є рейтинги глобального розвитку, оприлюднені Центром гуманітарних досліджень Росії, в які увійшли 143 країни світу (99% населення). За їх результатами, найбільш "щасливою" державою у 2009 та 2012 рр. визначено Республіку Коста-Ріку (Центральна Америка) із показником насе-

лення – 4327 тис. жителів, "індексом щастя" – 76,1 бала. Зазначимо, що Коста-Ріка за економічними показниками вважається найбільш успішною державою Латинської Америки, а населення цієї країни має одну з найвищих на планеті середню тривалість життя (у середньому – 77,4 роки: 74,8 р. – у чоловіків та 80,1 р. – у жінок). Рівень грамотності суспільства також є одним з найбільш високих у світі (96%), а споживання ресурсів не більше ніж дозволяє навколишнє середовище [13]. Також держава широко відома своїми заповідниками та національними парками. До речі, Коста-Ріка є першою державою у світі, яка відмінила регулярну армію (у 1949 р.). Тож при всій несхожості природнокліматичних, політичних і соціальних умов з Україною такий результат привертає увагу й спонукає до пошуку шляхів підвищення ефективності управління її соціально-економічною сферою.

Необхідно відзначити і той факт, що останнє десятиліття на свідомість українського суспільства суттєво впливає інноваційний та інформаційний розвиток, який якісно змінює напрями діяльності закладів культурної сфери. Така насиченість віртуальною інформацією світового простору мала наслідком збільшення понятійного апарату людей, які, до речі, є і виробниками творчого продукту, і його споживачами. Водночас цей процес поступово змінює критерії життєдіяльності суспільства, зокрема його ставлення до традиційних форм культурного дозвілля. Згідно зі статистичними даними, по Дніпропетровській області, як взагалі і по всій Україні, за період з 1995 до 2011 рр. спостерігається значне зменшення відвідувань театрів, концертних залів, музеїв, бібліотек тощо (табл. 1) [10].

Таблиця 1

**Статистичні показники попиту на культурні послуги
в Дніпропетровській області за період 1995–2011 рр.**

Рік	Кількість відвідувань театрів, тис. осіб	Кількість відвідувань концертних організацій за рік, тис. осіб	Кількість відвідувань музеїв за рік, тис. осіб	Динаміка змін до показника 1995 р., % відвідування театрів	Динаміка змін до показника 1995 р., % відвідування концертних організацій	Динаміка змін до показника 1995 р., % відвідування музеїв
1995	629,2	216,5	858,6	1	1	1
1996	466,8	69,9	743,3	-26	-68	-13
1997	297,7	30,7	648,5	-53	-86	-24
1998	348,1	58,9	640	-45	-73	-25
1999	311	65,7	713,8	-51	-70	-17
2000	328,8	46,6	757,6	-48	-78	-12
2001	347,4	40,1	801,9	-45	-81	-7
2002	391,5	79,9	753,4	-38	-63	-12
2003	427,2	76,8	779	-32	-65	-9
2004	452,4	43,7	704,8	-28	-80	-18
2005	490,7	53	799	-22	-76	-7
2006	535,5	57,7	773,2	-15	-73	-10
2007	500,7	62,7	730,9	-20	-71	-15
2008	532,7	61,8	742,2	-15	-71	-14
2009	443	62,4	732,1	-30	-71	-15
2010	533,3	55,9	768,6	-15	-74	-10
2011	515,8	66,6	882,7	-18	-69	3

Проте з 2001 р. спостерігається певне зростання попиту на культурні послуги, а в 2011 р. спостерігається підвищення рівня "культурної активності" приблизно до рівня

1996 р. (див. табл. 1) [9]. Таку активність можна було б пов'язати з поступовим виходом України з економічної кризи, що охопила більшість провідних країн світу у 2008–2009 рр.

Але тенденція до змін показників того періоду майже не відрізняється від докризового.

Отже, аналіз статистичних показників попиту суспільства на культурні послуги за останні 17 років дає підстави констатувати зміни пріоритетів й орієнтацію людей до необмеженого інформаційного продукту, що спонукало заклади культури до створення сучасного культурного продукту та призвело до підвищення "культурної активності" суспільства. Водночас такі зміни вплинули на необхідність формування дієвих важелів впли-

ву в галузі культури на всіх гілках влади та створення інноваційної моделі її розвитку.

Зазначимо, що особливістю інноваційного культурного продукту є взаємний вплив інформації на реалізацію творчого потенціалу кожної окремої людини, а зміни в інформаційному просторі відбуваються в геометричній прогресії. Головними ознаками впливу новітніх інформаційних технологій на розвиток закладів культури є інтеграція, інтерактивність, керованість, гнучкість та підвищений емоційний вплив (табл. 2) [2, с. 64].

Таблиця 2

Впливовість сучасних новітніх інформаційних технологій у галузі культури

Ознаки впливу	Сутність впливу
Інтеграція	1. Об'єднання декількох засобів для виконання єдиного завдання. 2. Створення єдиних баз даних для використання різними групами людей
Інтерактивність	1. Впровадження способів встановлення зв'язку з необмеженою кількістю людей і доступ до Інтернету, тобто до численних інформархівів та WEB сторінок. 2. Забезпечення можливості ефективного донесення інформації щодо театральних і концертних афіш, заохочувальних заходів бібліотек і музеїв до широкого кола споживачів
Керованість	1. Надання можливості новим технологіям змінювати інформаційне середовище. 2. Насичення новими успішними проектами щодо реального обміну позитивним досвідом
Гнучкість	1. Уповільнення часових і просторових бар'єрів та відсутність потреби тотального контролю за процесами. 2. Забезпечення динамічності змін миттєвістю обміну інформацією
Підвищений емоційний вплив	1. Передбачення більш масштабного одночасного візуального і звукового впливу новітніх технологій. 2. Створення позитивного іміджу культурної сфери з метою розкриття творчого потенціалу людини

Так, провадження способів встановлення зв'язку для доступу до Інтернету, тобто до численних інформархівів та WEB-сторінок, сприяє змінам понятійної бази та певних категорій буття користувачів послугами. Водночас це призводить до можливостей доступу у віртуальному просторі до культурних цінностей без будь-яких бар'єрів у часі та просторі.

Для створення позитивного іміджу культурної сфери шляхом розкриття творчого

потенціалу людини як особистості необхідний пошук інноваційного інструментарію і механізмів створення сучасних культурних продуктів.

Аналізуючи впливовість інновацій на процеси, що відбуваються в закладах культури, можна виокремити певні напрями вдосконалення їх діяльності в умовах інформаційно-інноваційного розвитку держави (рис.).

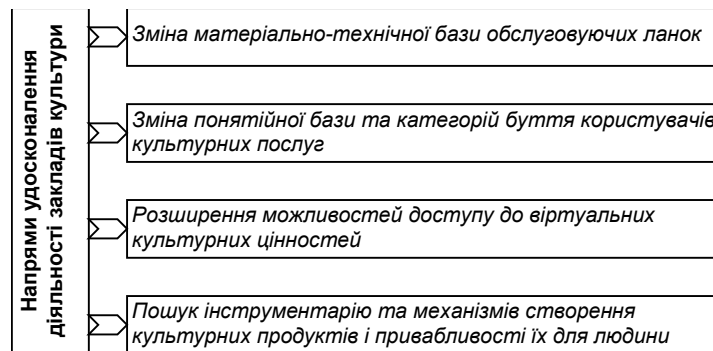

Рис. Напрями вдосконалення діяльності закладів культури

Загалом використання комп'ютерної техніки й програмного продукту в бібліотечній, музейній справах та у сфері захисту культурних цінностей, а також у художньому мистецтві (дизайнерський напрям) та програмних засобах звукозапису й звуковідтворення, спеціальних ефектах у концертному, театральному мистецтві й кінематографії потребують значної фінансової підтримки як

на місцевому, та і на загальнодержавному рівнях.

У цьому контексті слід зазначити, що чинними законодавчими актами у сфері культури [3–6] визначено основні напрями державного фінансування, які регулюють певні нормативні показники для поступового еволюціонування галузі. Але, на жаль, невідповідність новим стандартам існуючого матеріально-технічного стану закладів куль-

тури не дає можливості забезпечити привабливість їх для населення.

Тож зміна фінансової складової механізму державного регулювання діяльності закладів культури в умовах інноваційного та інформаційного розвитку, на нашу думку, має відбуватися у двох аспектах: процесу бюджетування та пріоритетності фінансування.

Перший базується на вдосконаленні чинного процесу бюджетування майже на кожному з його етапів, а саме: прогнозування, планування, освоєння та формування звітності.

Так, прогноз доходів та видатків закладів культури базується на показниках попереднього та поточного бюджетного років з урахуванням інфляційних процесів та змін стандартів прожиткового мінімуму [1; 8]. Проте безпосереднє фінансування сфери культури, на відміну від провідних країн світу, відбувається лише прямим бюджетуванням [7]. За таких умов динаміка розвитку культурної галузі майже не збільшується, про що й свідчать показники відвідуваності закладів культури. Тобто вже на момент прогнозування планових показників дохідної і витратної частини бюджетних кошторисів мають враховуватися не тільки прямі (вкрай необхідні) витрати закладів культури, а й певна інноваційна складова.

Тоді на етапах планування та освоєння бюджету, який відбувається в умовах програмно-цільового методу (далі – ПЦМ) на рівні місцевих бюджетів, можна переглянути зміну критеріїв оцінювання щодо ефективності та економічності функціонування комунальних закладів від такого фінансування. Мова йде про багатоваріантність цього виміру (ефективності й економічності) відносно закладів культури, які, до речі, є суб'єктами господарювання невиробничої сфери, тобто безпосередньо не виробляють будь-який матеріальний продукт.

Наприклад, ефективність діяльності вищого навчального закладу сфери культури визначається таким показником, як витрати на навчання відносно кількості випускників (або студентів). За таким підходом, звичайно, вартість навчання сягатиме значних розмірів. Однак поряд з навчальною діяльністю студенти беруть участь у мистецьких акціях та фестивалях, які умовно можна прирівнювати до гастрольної діяльності й оцінювати економічність середньозваженими розмірами зборів від виступу на гастрольях. За такими критеріями значно зменшується показник номінальної вартості навчання та з'являється можливість виміру нематеріального продукту – творчого виступу.

Відносно формування звітності закладів культури можна констатувати, що на сьогодні вона являє собою об'ємний портфель звітних форм, а саме [11]:

- податкові форми звітності (місячна, квартальна, річна);

- звітні форми до соціальних фондів (квартальна, річна);
- звітність до органів державного казначейства (місячна, квартальна, річна);
- звітність до фінансових органів (місячна, квартальна, річна);
- звітність до органів статистики (місячна, квартальна, річна).

Проте такі форми надають оцінку діяльності закладів тільки щодо кількісного вимірювання обсягу бюджетування у поєднанні з масштабним аналітичним матеріалом за окремими витратними статтями бюджету. Тож для пошуку резервів фінансування та впровадження важелів впливу на розвиток закладів культури необхідно застосовувати багатомірні аналітичні показники. Такі виміри мають бути достатніми для вибору на пряму додаткового бюджетування.

Так, на нашу думку, зменшення відвідувань театрів і концертних закладів має аналізуватися паралельно з обсягом фінансових ресурсів на їх підтримку з відповідних бюджетів (форми бюджетного запиту). Можливо, це пов'язано з естетичним декоруванням вистав або будівель і приміщень, тобто з обсягами фінансування на обслуговування основних фондів закладів культури. Для цього доцільним є використання показників звіту про виконання фінансового плану.

Водночас така інформація допоможе визначитися з пріоритетами фінансування закладів і налагодити партнерський підхід на всіх рівнях регулювання діяльності галузі.

IV. Висновки

Таким чином, на основі проведеного аналізу визначено, що зміни пріоритетів й орієнтація людей до необмеженого інформаційного простору спонукають заклади культури до створення сучасного культурного продукту. Досліджено, що головними ознаками впливу новітніх інформаційних технологій на розвиток культурної галузі є інтеграція, інтерактивність, керованість, гнучкість та підвищений емоційний вплив.

Аналізуючи впливовість інновацій на процеси, що відбуваються в закладах культури, доведено, що поряд із розширенням можливостей доступу до віртуальних культурних цінностей та пошуком інструментарію й механізмів створення культурних продуктів для суспільства, потребує суттєвих змін їх матеріально-технічна база.

Тож у подальших дослідженнях доцільно зупинитись на розробці та впровадженні наукового підходу щодо вдосконалення чинного механізму державного регулювання діяльністю закладів культури, зокрема процесу бюджетування та визначення пріоритетності їх фінансування.

Список використаної літератури

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI: [Електронний ресурс] – Режим доступу:

- <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
2. Катаев В.А. Информационные технологии в социокультурной сфере: основные направления использования / В.А. Катаев // Вестник МГУКИ. – 2008. – № 2. – С. 64.
 3. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 29.06.1995 р. № 249/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/32/95>.
 4. Про культуру : Закон України від 14.12.2010 р. № 2778-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/>.
 5. Про музеї та музейну справу : Закон України від 29.06.1995 р. № 249/95-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/>.
 6. Про театри і театральну справу : Закон України від 31.05.2005 р. № 2605-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/main>.
 7. Рогунова С.М. Механізм внутрішнього фінансового контролю процесу соціалізації в бюджетній сфері регіону / С.М. Рогунова // Європейський вектор економічного розвитку : збірник наукових праць. – 2010. – № 1 (8). – С. 145–153.
 8. Рогунова С.М. Моделювання внутрішнього фінансового контролю в галузі культури як складової процесу соціалізації регіональної економіки / С.М. Рогунова // Європейський вектор економічного розвитку : збірник наукових праць. – 2010. – № 1 (8). – С. 175.
 9. Статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
 10. Статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dneprstat.gov.ua/>.
 11. Ткаченко І.Т. Звітність бюджетних організацій : навчальний посібник / І.Т. Ткаченко. – К. : КНЕУ, 2000. – 216 с.
 12. Якімець Ю.В. Сфера культури як правова категорія / Ю.В. Якімець // Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. – 2011. – № 5. – С. 78–84.
 13. Happy Planet Index [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.neweconomics.org/>.

Стаття надійшла до редакції 18.11.2012.

Сергеев В.В., Свитлична С.М. Направления совершенствования деятельности учреждений культуры в условиях инновационного и информационного развития государства

Определено главные признаки влияния новейших информационных технологий на развитие культурной отрасли и выделено направления усовершенствования деятельности учреждений культуры в условиях информационного и инновационного развития государства.

Ключевые слова: государственное регулирование, сфера культуры, информационно-инновационное развитие.

Sergeev V., Svitlichna S. Directions for the improvement of the cultural institutions in the innovation and development of the State Information

We already know how new information technology influence the development of cultural sphere and how to improve activities of cultural institutions in circumstances where innovations are developing in the state.

Our developed civilization has high technology solutions in all spheres of human life, but it also came to that stage of development when limited resources and environmental pollution require reviewing ways to further improvement. Therefore scientists pay their attention to the achievements of those small countries which do not have minerals, developed industries and agriculture and how tourist, culture and education influence their functioning.

International institutions of independent economic and social researches are evaluating living standards in different countries in the world. Scientists believe that indexes of development of human potential and a level of happiness can define the efficiency of state functioning, despite the fact that nowadays the indexes of gross national product and volume of goods consumed are considered to be the factors of state well-being.

We determined that changes of people's priorities and their focuses to unlimited informational space encourage cultural institutions to create a modern cultural product. We found out that integration, interactivity, manageability, flexibility and high emotional impact are the main features of influence of new technologies on the development of cultural industry.

The process of budgeting and priority funding are two main aspects that should help to change the financial component of state regulation of activities of cultural institutions.

The aim of the first aspect is to improve almost all stages of the current budgeting process and to find new ways to forecast, to plan, to develop and to prepare financial reports. In the process of analyzing how innovations influence activities of cultural institutions we proved that their material and technical base has to be significantly changed due to online access to cultural values and different ways to create new cultural product for society.

Key words: state regulation, the sphere of culture, information and innovative development.